

**Z různých činností,
jimiž se zabývá
lidský duch, přináší
především velký
užitek historie...
(Sallustius)**

Nejstarší písemnosti z dějin naší země byste v moderní budově Národního archivu v Praze na Chodovci hledali marně. Listiny s pečeti panovnického rodu Přemyslovců, které tvoří vzácný Archiv České koruny prohlášený v roce 1988 za národní kulturní památku, jsou spolu s dalšími cennými archivními fondy uloženy ve speciálních trezorech a depozitářích budovy Národního archivu v Praze-Dejvicích.

PhDr. Lenka Matušíková, zástupkyně

Při delším pobytu v depozitáři se musí archiváři i v horkém létě tepleji obléci – archiválie jsou uchovávány v prostředí, kde je udržována stálá teplota patnáct stupňů Celsia a padesátiprocentní vlhkost vzduchu

PAMĚŤ NÁRODA

(Část sedmá)

vedoucí prvního oddělení Národního archivu – přesněji řečeno „Oddělení fondů samosprávy a státní správy do roku 1848 a církevních institucí“ – hovoří o vzácných pergamenových listinách, ručně malovaných mapách, unikátních historických soupisech i ostatních archiváliích tak poutavě, že na pár desítek minut přestáváme vnímat rušný svět za okny její kanceláře.

Vaše oddělení pečuje o vzácné listiny, které zná každý školák z hodin dějepisu. Které z nich považujete vy sama za nej-cennější?

Přiznám se, že slovo „nejcennější“ nemám v souvislosti s archivními dokumenty ráda. Cena archivních fondů i jednotlivých archiválií se určuje velice těžko – někdy spočívá jejich hodnota v obsahu, jindy ve stáří písemnosti... Na našem oddělení je uložen nejvýznamnější archivní soubor v oblasti ústřední správy českého státu, kterým je Archiv České koruny – jediná národní památka v péči Národního archivu. Přesto se ale domnívám, že cena archiválií spočívá především v jejich obsahu, v tom, co mohou i dnes lidem říct, jaká přinášejí svědectví o každodenním životě...

Můžete zmínit, kde vznikl v českých zemích první archiv?

Podle historických pramenů se písemnosti původně stěhovaly spolu s panovníkem – tak se někdy stávalo, že padl-li vladař v bitvě, zanikly i písemnosti. V případě Archivu České koruny však začaly být důležité písemnosti velmi brzy ukládány v chrámu svatého Víta na Pražském hradě. Tak vlastně vznikl první „archiv“. Skutečně první archiv – jako instituce – se váže k době vlády Karla IV., který si vzor, jak pečovat o písemnosti, přinesl patrně od svého strýce Balduina, tre-

vírského arcibiskupa. Cenné zkušenosti s uspořádáním písemností získal Karel IV. i během svého pobytu na francouzském dvoře.

Spolu s prvním archivem možná vznikla i vaše profese archiváře?

Patrně ano. První archivář se nejspíš skutečně objevil v době vlády Karla IV. My sice nemáme listinu, která by to potvrzovala, ale ve formulářové sbírce existuje záznam, kde se objevují formulace pro listinu, kterou byl stanoven plat pro prvního archiváře...

Prozrazují historické prameny i to, kdo byl u nás prvním archivářem?

O tom se stále vede polemika. Říká se, že na konstituování prvního archivu se podílel Jan ze Středy, což byl kancléř Karla IV. Já se ale domnívám, že skutečným archivářem byl v této době některý úředník, protože vedoucí kanceláře tyhle práce většinou nedělal. Jméno toho, pro koho byl zmíněný plat archiváře určen, však dnes říci s určitostí nemůžeme.

Listiny Archivu České koruny jsou, předpokládám, psány v latině?

Rada těchto dokumentů je psána v latině, mnohé jsou však psány i německy, protože němčina se jako další jazyk prosadila velmi brzy. První česky psané úřední dokumenty pocházejí z doby vlády Václava IV., tedy z konce 14. století, kdy čeština začíná pronikat i do úředních písemností.

Originály listin unikátního archivního fondu, o kterém hovoříme, potřebují bezpochyby mimořádnou péči archivářů?

Archivní soubor Archiv České koruny považujeme za velmi významný nejen u nás, je uznáván také evropsky a celosvětově. Jedná se o jeden z mála dochovaných středověkých královských archivů v Evropě. Tomuto archivnímu souboru je proto věnová-

„Ukázkou, jak vzorně se již v dávných dobách pečovalo o písemnosti, je například archiv rodiny Rožmberků...“, říká PhDr. Lenka Matušíková

na i zvláštní péče a jako národní kulturní památka má svůj velmi speciální režim. Listiny Archivu České koruny byly poté, co je ošetřili naši konzervátoři, uloženy ve speciálních fóliích do podzemního trezoru se specifickým vnitřním prostředím a pro badatele jsou v podstatě nedostupné. Tyto dokumenty jsou však zpřístupňovány jako velice zdařilé faksimile, a také formou velké edice listin, kterou jako Národní archiv vydáváme.

Uchovávání písemností má u nás, jak jsme i v Národním archivu poznali, výbornou profesionální tradici?

Péče o písemnosti má u nás obecně po staletí dobrou tradici. Je třeba si uvědomit, že například ve středověku nebylo jednoduché pořídit si pergamenovou listinu, která pojišťovala majetek nebo nějaké jiné právo. Zhotovení těchto dokumentů byla také značně nákladná záležitost. Ukázkou, jak vzorně se již v dávných dobách pečovalo o písemnosti, je například archiv rodiny Rožmberků. Pro řadu lidí bude možná překvapivé zjištění, že i písemnosti z uzavřených klášterů a dalších církevních institucí, které byly v padesátých letech sevezeny do Státního ústředního archi-

Digitalizace dokumentů pomůže ochránit i vzácné ručně malované katastrální mapy, které „běžným“ užíváním velice trpí

Vysoká profesionalita našich konzervátorů pomohla uchovat cenné historické písemnosti v plné barevné kráse...

Obrázek na hřbetu desky zemské vznikl v době, kdy v Čechách vypukla morová epidemie

Nevelkou, avšak krásnou badatelnu v nejstarší archivní budově u nás (otevřena v roce 1933) navštěvuje téměř stejný počet zájemců o historii jako moderní budovu Národního archivu na Chodovci

vu v Praze (předchůdce Národního archivu), jsou dnes ve velmi dobrém stavu. Právě v době, kdy se na tyto instituce pohlíželo s jistým despektem, existovali lidé, kteří si uvědomovali, že je třeba pečovat i o jejich písemnosti, protože i ony mají svůj nezastupitelný historický význam.

Jak častý je dnes zájem o církevní archivní fondy?

V současné době máme u nás uloženo více než 2 km písemností, které se týkají církevních institucí. Tyto dokumenty se staly předmětem zájmu evropských archivů, zvláště pak našich rakouských kolegů. V loňském roce byla velká část listin právě z těchto fondů digitalizována v rámci projektu Monasterium.

Můžete tento projekt ve stručnosti přiblížit?

Národní archiv se v roce 2005 zapojil do mezinárodního projektu Monasterium, který koordinuje Institut zur Erforschung und Erschließung kirchlicher Quellen se sídlem v Rakousku. Cílem projektu je zpřístupnit prostřednictvím webového rozhraní badatel-

ské veřejnosti listiny a další typy dokumentů, především ze středoevropských klášterů a biskupství. V první fázi bylo v Národním archivu zdigitalizováno 7 118 listin a v realizaci projektu se nadále pokračuje.

Které další významné fondy kromě Archivu České koruny vaše oddělení spravuje?

Kromě pergaménových listin, které jsou velmi zajímavé pro svou historickou hodnotu a jsou povětšinou opatřeny i krásnými pečeti, máme celou řadu dalších cenných úředních knih a úředních písemností. Z úředních knih je třeba zmínit například dodnes badateli a genealogy hojně navštěvované Desky zemské – úřední knihy vzešlé z činnosti zemského soudu, do kterých se zapisovala soudní rozhodnutí ve věcech sporných a majetkových týkající se příslušníků vyšší a nižší šlechty, svobodníků a měšťanů privilegovaných měst. Velice cenné jsou také rozsáhlé katastrální fondy – Berní rula, Tereziánský, Josefský a Stabílíni katastr a Archiv map katastrálních. V našem oddělení se nachází i unikátní sbírka matrik židovských obcí z Čech, Moravy a české části Slezska.

Tyto dokumenty jsou jistě natolik živé, že u nich čas nehraje roli?

To určitě ne. Naše studovna má stále obrovskou badatelskou návštěvnost a genealogové, historici i lidé, které zajímá, jak jejich rodiny kdysi žily, jsou u nás denními hosty. Řada lidí, se kterými se u nás setkáváme, potřebují znát údaje, které jsou pro jejich rodiny velmi smutnou částí života. Mnozí návštěvníci našeho archivu nám chtějí o svém osudu něco sdělit, takže se vlastně při své práci často dostáváme nad rámec úředních povinností. Lidské osudy jsou mnohdy emočně velice silné a je pro nás těžké se s nimi vyrovnat „pouze“ na profesní úrovni. Pro archiváře nejsou cenné jen listiny panovníků psané na vzácných pergamenech, nezměrnou cenu mají i dokumenty, které vypovídají o každodenním životě lidí žijících v té které době. Obraz, který si můžete vytvořit, bez studia různých historických pramenů, může být mylný. Až po jejich propojení můžete vidět celek, to je vlastně to, co je na archivech úžasné – a co je jejich posláním: pečovat o písemnosti, které mohou pozornému badateli potvrdit nebo pozměnit obraz doby a dějů, o kterých se domníval, že je dobře zná.

Radvana NOVÁKOVÁ
Foto Jiří NOVÁK